

5. Тодорцева Ю. В. Структура толерантності як професійно значущої якості особистості вчителя / Ю. В. Тодорцева // К. Д. Ушинський і сучасність: пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти : мат. міжнар. наук.-пр. конф. — Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2004. — Т. 1. — С. 61–64.
6. Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика) : сб. науч.-метод. ст. — М. : 2003. — 368 с.
7. Философский энциклопедический словарь / ред.-состав.: Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. — М. : 1999. — 576 с.

В статье обосновывается важность формирования толерантности у будущих учителей начальных классов как необходимого условия их готовности к воспитанию толерантной личности учащегося. Автор анализирует главные черты толерантного учителя, определяет оптимальные пути их формирования в условиях профессиональной подготовки студентов педагогического колледжа.

Ключевые слова: профессиональная подготовка учителя, толерантность, толерантный учитель, культура толерантности студента.

The article substantiates the importance of formation of tolerance of the future teachers of primary school as a necessary condition of their willingness for upbringing of tolerant personality of pupil. The author analyzes the main features of a tolerant teacher, determines the best ways of their formation in the conditions of the professional training of students of the pedagogical college.

Key words: professional training of teacher, tolerance, tolerant teacher, culture of tolerance of student.

Леонтьева І. В.,

викладач кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Стаття присвячена проблемі формування і структурних трансформацій ціннісних орієнтацій сучасної молоді через призму компетентісного підходу в освіті в умовах інтеграції України в європейський освітній простір і загальної глобалізації суспільства.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, система ціннісних орієнтацій, молодь, глобалізація суспільства, компетентісний підхід в освіті.

Актуальність проблеми. Остання чверть ХХ і початок ХХІ ст. позначені двома взаємопов'язаними тенденціями: глобалізацією і демократизацією. Сенс глобалізації може описати твердження про те, що ми живемо у «дедалі щільнішому світі», де події у будь-якій точці земної кулі так чи інакше стосуються людей, що перебувають у радіально протилежному місці [4, 5–6]. На початку ХХІ ст. глобалізація усвідомлюється як багатоваріантне, складне та суперечливе явище, наслідки якого стають все відчутнішими як на різних рівнях світової системи, її елементів — національних, соціальних, освітніх систем, так і на рівні локальних спільнот, окремого індивіда.

В умовах процесу глобалізації суспільства освіта і виховання набувають статусу базисного елементу суспільства. Відтак освіта і виховання цілком виправдано стають об'єктом дослідницьких зусиль та інтересу і як процес формування світу загалом і світу людини зокрема, а також як соціальний інститут, успішним функціонуванням якого визначатиметься стратегічний статус окремої країни або співтовариства країн. В умовах, коли нова парадигма суспільного розвитку об'єктивно вибудовується навколо знань і інформації, традиційні функції освіти і виховання значно розширюються і доповнюються такою характеристикою, як особистісно орієнтований і компетентісний підходи до теорії та практики освітніх процесів. Тобто сам виховний процес та його зміст у трансформаційному глобалізованому соціумі набуває нових параметрів, потребує нових підходів до вирішення вже відомих проблем, їх переосмислення в науковій філософсько-педагогічній думці.

Мета статті полягає у спробі висвітлити проблему формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді і їх трансформацію з позицій формування загальнокультурних компетентностей як одне із завдань сучасної освіти і виховання.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**: розкрити сучасні характеристики понять «ціннісні орієнтації», «загальнокультурні компетентності»; проаналізувати літературу з цієї проблеми; розглянути різні шляхи формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді в глобалізованому світі та їх переосмислення в контексті компетентісного підходу в освіті.

Аналіз досліджень і публікацій. Зауважимо, що на проблему виховання і його роль у формуванні людини звертало увагу багато мислителів різних поколінь та поглядів — від епохи Стародавньої Греції до сучасності. Історично перший досвід систематичної педагогічної антропології відноситься до середини ХІХ ст., і пов'язаний він з діяльністю педагогів М. І. Пирогова, К. Д. Ушинського, Г. І. Водовозова та ін. Значний внесок у розвиток філософського розуміння проблеми виховання був зроблений у ХХ ст. Не можна не згадати теорію виховання радянських педагогів-новаторів А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, Ш. О. Амонашвілі та ін. У західній філософсько-педагогічній думці проблему виховання порушували дослідники різних наукових шкіл та напрямів, зокрема: Р. Пітерс, Е. Венігер, І. Дерболав, Л. Керн, Дж. Кнеллер, В. Флітнер, У. Долл, Д. Ленцен, Дж. Дьюї та ін. Серед вітчизняного доробку, до якого ми схильні відносити праці як українських, так і російських філософів, варто виокремити дослідження К. В. Дрягунова, Є. Л. Прасолової, Н. Маслової, І. Шваневої, І. З. Цехмістро, Н. Бурбуліса, Д. Шостак, М. В. Богуславського, Л. І. Новікової, Н. Л. Селіванової, В. П. Андрущенко, С. Ф. Клепка, В. С. Лутая, М. В. Култаєвої, І. Д. Беха, Т. Д. Дем'янюка, А. Й. Капської, І. В. Мартинюка та ін.

Соціальні інститути, які найбільш активно беруть участь у процесі виховання, — це передусім сім'я і соціальна група, потім школа, держава і церква. Трансформація зазначених соціальних інститутів у період суспільних та економічних змін визначає характер змін і реформ, які виникають в освіті та вихованні. Саме такі реформаційні процеси в освіті і вихованні відбуваються на сучасному етапі суспільного розвитку в умовах глобалізації.

У сучасній системі освіти чітко декларовано, якою повинна бути сучасна людина як предмет виховання. Зокрема, Національна доктрина розвитку освіти в Україні у ХХІ ст. (2002), закони України «Про освіту» (1991), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про вищу освіту» (2002), Концепція національного виховання (1994), Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ ст.») (1994) однією з умов модернізації, реформування освіти в Україні, входження в європейський освітній простір проголошують пріоритетність підвищення морально-соціального рівня молодого покоління, а провідним завданням виховання — розвиток у дитини загальнолюдських цінностей і ціннісних орієнтацій як домінуючого начала у структурі особистості.

Відавна світ ціннісних переживань та орієнтацій перебуває у центрі досліджень, головним чином у його етичних, естетичних та релігійних проявах. Так, в античну, середньовічну епохи філософи розробляли ціннісну феноменологію, не піднімаючись до аналізу власне категорії «цінність», її логічного змісту. Принциповим поштовхом до розвитку теорії цінностей стала філософія раціоналізму, що з'явилась у ХVІІ ст. Поворотним пунктом у розвитку проблеми цінностей стала філософія І. Канта, його вчення про регулятивні принципи практичного розуму, за яким вищі цінності буття мають не онтологічні, а виключно регулятивні підстави до існування.

У працях учнів і послідовників Канта проблема цінностей та ціннісних орієнтацій набула вже самостійного значення. Аксиологічний напрям у філософії почав формуватись у другій половині ХІХ ст. у працях Г. Лотце, В. Віндельбанда, Г. Ріккєрта.

У ХХ ст. розвиток теорії цінностей пішов шляхом суб'єктивізації та трансценденталізації проблеми. Цінності витлумачували як потойбічні духовні феномени, вічні трансцендентні сутності, закладені Богом як потенційна довершеність у предмети довколишнього світу. Деякі напрямки різко психологізували їхню природу, ототожнивши їх із суб'єктивною оцінкою. В останні ж десятиліття проблематика цінностей активно розроблялась у філософії марксизму, діалектичного матеріалізму на засадах принципу діяльності, соціальної визначеності поведінки індивіда.

Цінності в житті суспільства виступають соціально значимими орієнтирами діяльності суб'єктів, одним із факторів розгортання історії суспільства. Вони є чимось більш високим, ніж звичайна зацікавленість людини. Саме через загальнокультурні цінності людина задовольняє свої потреби, і саме існування цінностей відрізняє людину від тварини.

Цінності є невід'ємною частиною відносин людини зі світом, в якому протікає її життєдіяльність і пізнання. Основною дефініцією поняття «цінності» є значущість певних реалій дійсності з погляду задоволення матеріальних і духовних потреб, інтересів людини; це те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Самі цінності наповнюють людину і суспільство, вони значною мірою духовно відтворюють саму людину [6, 59]. Цінності — це здатність задовольняти потреби й інтереси особистості (О. Дробницький, А. Здравомислов), специфічне утворення свідомості; особлива індивідуальна реальність, яка має особливу значущість для суб'єкта, котрий її переживає (І. Бех, Л. Виготський, С. Рубінштейн); особлива індивідуальна реальність, сутність якої полягає в її «позитивній» значущості, що має вирішальне значення у процесі життєдіяльності людини (Б. Додонов). Свій ціннісний світ людина вибудовує в процесі предметно-практичної діяльності. Цінності акумулюють в собі потреби, інтереси, емоційні переживання, ідеали суб'єкта. Маючи досить складну структуру, цінності в процесі діяльності виконують роль її регулятора. Критерії ціннісного вибору завжди відносні, зумовлені поточним моментом, історичними обставинами, а також вихованням. Свою діяльність людина буде відповідно до нормативів і цінностей. Без усвідомлення людиною змісту цінностей, якими вона керується, неможливо визначити цілі її діяльності. Саме цей суб'єктивний аспект вироблення цілей суспільної діяльності людей і відображається категорією ціннісної орієнтації. Ціннісні орієнтації утворюються на основі системи цінностей, які в межах даного суспільства виконують близькі функції, мають єдину

систему значень і є найважливішим елементом у структурі особистості. В них відображається вибіркоче, суб'єктивне ставлення особистості до об'єктивних умов її життя. В історії культури було багато систем ціннісних орієнтацій, які на основі домінуючих цінностей об'єднувались у типи ціннісних орієнтацій. Загальнови-знаними типами ціннісних орієнтацій є такі: етико-релігійна (етизм), образно-естетична (естетизм), утилітарна ціннісна, науково-теоретична, політична (етатизм). Домінування в кожному з типів певного виду цінностей модифікує сукупний зміст таких систем і робить їх системами, на які орієнтовані певні соціально-культурні групи, з визначеними установками та способом життя.

Найважливішою функцією цих орієнтацій є функція регулятора зовнішньої поведінки індивіда. Саме тому формування цінностей та ціннісних орієнтирів молоді завжди було в центрі уваги педагогічної науки і практики.

Одне з перших визначень поняття «молодь» було дано у 1968 р. В. Т. Лісовським: «Молодь — покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в більш зрілому віці вже засвоїли, освітні, професійні, культурні та інші соціальні функції; залежно від конкретних історичних умов вікові критерії молоді можуть коливатися від 16 до 30 років» [13]. Пізніше більш повне визначення було дане І. Коном: «Молодь — соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального положення і зумовлених тим і іншим соціально-психологічних властивостей. Молодість як певна фаза, етап життєвого циклу біологічно універсальна, але її конкретні вікові рамки, пов'язаний з нею соціальний статус і соціально-психологічні особливості мають соціально-історичну природу і залежать від суспільного устрою, культури і властивих певному суспільству закономірностей соціалізації» [3, 15]. Сьогодні вчені визначають молодь як соціально-демографічну групу суспільства, яку виділяють на основі сукупності характеристик, особливостей соціального стану, зумовлених тими або іншими соціально-психологічними властивостями, які визначаються рівнем соціально-економічного, культурного розвитку, особливостями соціалізації в суспільстві. Вибір майбутнього, його планування — це характерна риса молодого віку; він не був би таким притягальним, якби людина заздалегідь знала, що з нею буде завтра, через місяць, через рік [9; 10].

У віковій психології молодість характеризується як період формування стійкої системи цінностей та ціннісних орієнтацій, становлення самосвідомості й формування соціального статусу особистості. Свідомість підлітка має особливу сприйнятливості, здатність переробляти й засвоювати величезний потік інформації. У цей період розвиваються критичність мислення, прагнення дати власну оцінку різним явищам, пошук аргументації, оригінальне мислення. Разом з тим у цьому віці ще зберігаються деякі установки й стереотипи, характерні попередньому поколінню. Нестійкість і суперечливість молодіжної свідомості впливають на більшість типів поведінки й діяльності особистості, докорінну зміну стереотипів та ціннісних норм.

Проблема спрямування фізичних і духовних зусиль молоді була актуальною на всіх етапах розвитку людства. Від ціннісних орієнтацій сучасної молоді залежить майбутнє суспільства в цілому. В умовах певної світоглядної кризи та руйнування соціальних ідеалів дуже важливим є виховання молоді на засадах загальнозна-чущих, вічних цінностей. Структурна трансформація цінностей молоді в умовах реформ є не лише соціальним процесом, а скоріше соціальною і гуманітарною проблемою.

Трансформації ціннісних орієнтацій молоді протягом останніх двох десятиліть дослідники схильні розглядати у руйнівних соціокультурних тенденціях. Як матеріал для аналізу використані результати довгострокових досліджень, проведених соціологами у 1990—2005 рр. у великих містах України (Київ, Одеса, Харків) та Росії (Москва, Орел) [11]. Це — втрата цінностей професіоналізму, виникнення установки на швидке збагачення, ніяк не підкріплене уявленнями про користь праці для суспільства в цілому, зниження престижу практичних умінь та навичок.

Початок 1990-х рр. був позначений значним пріоритетом у молодіжному середовищі цінностей споживання. З початку 2000-х рр. почала зростати спрямованість на вищу освіту, цінності освіченості та інтелекту, а також на комфортні умови життя. Важливо зазначити, що збільшилась вага особистісних цінностей відносно цінностей колективних, суспільних. Відбулась кардинальна переорієнтація структури цінностей праці серед молоді. Домінуюча соціальна, переважно колективна, спрямованість трудових цінностей, яка була властива молоді до кінця 1980-х рр., трансформувалась в індивідуалізовану спрямованість з перевагою особистих потреб і цілей. Моральна та інтелектуальна криза 90-х рр. ХХ ст. призвела до часткової девальвації духовних загальнолюдських цінностей, зневіри й очерствіння.

Змінилась і роль освіти у ціннісній структурі молодіжної свідомості. Освітній потенціал молоді почав прямо визначати можливості культурного відтворення суспільства, а також динаміку трансформації всієї його соціально-професійної структури.

Таким чином, трансформація ціннісних орієнтацій молоді, виступаючи способом перетворення цінностей соціуму в цінності особистості, на сучасному етапі розвитку освіти в умовах глобалізації суспільства може стати підґрунтям для реалізації особистісно орієнтованого та діяльнісного, а отже, і компетентнісного підходів в освіті.

Нагадаємо, що компетентнісна освіта передбачає спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (загальнокультурних) і предметних (спеціальних) компетентностей особистості. Компетентність у вітчизняній освіті трактується як спеціально структурована сукупність знань, умінь, навичок, ставлень, певного досвіду, що набувається у процесі навчання та особистого життєвого і пізнавального досвіду (О. Я. Савченко).

Підсумовуючи все вищевказане, можемо зробити такі **висновки**:

- 1) формування ціннісних орієнтацій молоді в сучасному світі відбувається на фоні загальних трансформаційних і глобалізаційних процесів у суспільстві й освіті, що, в свою чергу, призводить до їх трансформації;
- 2) зміст трансформації ціннісних орієнтацій молоді повинен певним чином відображатись сучасною педагогічною теорією і практикою;
- 3) пошук шляхів вирішення проблеми структурно-змістової трансформації ціннісних орієнтацій молоді повинен здійснюватися через призму компетентнісного підходу як одне із завдань вітчизняної освіти з формування і розвитку ключових (загальнокультурних) компетентностей.

ДЖЕРЕЛА

1. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
2. Карпенко І. П. Трансформація цінностей в інформаційному суспільстві / І. П. Карпенко // Вісник Київського університету. Серія: Філософія. Політологія. — Вип. 54–55. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. — С. 46–47.
3. Кон І. Психология ранней юности. Книга для учителя / И. Кон. — М. : Просвещение, 1989. — 254 с.
4. Крухмалев А. Е. Современный воспитательный процесс: состояние и проблемы («круглый стол») / А. Е. Крухмалев, Н. К. Поздняков // Социологические исследования. — 2005. — № 4.
5. Мир философии: книга для чтения. — Разд. 4., п. 1; Разд. 7., п. 2, 3. — М., 1991. — Ч. 1.
6. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття. — Кн. 2: Освіта і наука: творчий потенціал державо- і культуротворення. — К., 2004.
7. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття. — Кн. 3: Модернізація освіти. — К., 2004.
8. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. — К. : Педагогічна думка, 2001. — 516 с.
9. Соколов М. К. Как писать этнографию молодежной субкультуры / М. К. Соколов // Вестник Российского гуманитарного научного фонда. — М., 2003. — № 4. — С. 89–95.
10. Колесин И. Д. Подходы к изучению социокультурных процессов / И. Д. Колесин // Социологические исследования. — 2003. — № 1. — С. 56–72.
11. Сорокина Н. Д. Перемены в образовании и динамика жизненных стратегий студента / Н. Д. Сорокина // СОЦИС. — 2005. — № 10. — С. 55–60.
12. Сохраняева Т. В. Образование, социальные риски и человеческое развитие / Т. В. Сохраняева // Вестник МГТУ. — М., 2002. — Т. 5. — № 3.
13. Человек и образование / под ред. Л. А. Вербицкой, В. Т. Лисовского, В. Т. Пуляева. — СПб., 1998. — 586 с.
14. Шелгунов Н. В. Избранные педагогические сочинения / Н. В. Шелгунов. — М., 1983.

Статья посвящена проблеме формирования и структурных трансформаций ценностных ориентаций современной молодежи через призму компетентного подхода в образовании в условиях интеграции Украины в европейское образовательное пространство и общей глобализации общества.

Ключевые слова: ценностные ориентации, система ценностных ориентаций, молодежь, глобализация общества, компетентный подход в образовании.

The article is devoted the problem of forming and structural transformations of the valued orientations of modern youth through the prism of kompetentnisnogo approach in education in the conditions of integration of Ukraine in European educational space and general globalization of society.

Key words: the valued orientations, system of the valued orientations, young people, globalization of society, kompetentnisniy approach are in education.